

Revokace a renovace teologické fakulty

IVANA ČORNEJOVÁ

K založení pražské univerzity se vztahují tři listiny, na jejichž pozdějším výkladu lze doložit klíčové tendence, které jsou tak charakteristické pro dějiny naší *alma mater*: rozepře mezi mocí státní a církevní, proticírkevní pnutí, antiněmecké nálady, ale i tenze protičeské. V chronologickém pořadí první z nich je bula papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347, druhou listina ze 7. dubna 1348 a konečně tou třetí je písemnost vydaná rovněž Karlem dne 14. ledna 1349 v durynském Eisenachu. V papežské bule ustavující v Praze obecné učení (*studium generale*) se kromě jiného píše, že má vzkvétat v kterémkoliv povoleném oboru, tedy implicitně se předpokládá i vznik fakulty bohoslovecké. Sedmý den měsíce dubna si naše univerzita každoročně slavnostně připomíná své založení Otcem vlasti, jenž vyjádřil svou náklonnost obyvatelům českého království, kteří už se nebudou muset doprošovat almužny v cizích zemích, když budou mít doma prostřený stůl k hostině (míněno je hodokvas ducha). Tak zní stručná parafráze skvostné a notoricky známé arengy Karlovy listiny. Karlův notář nepochybně reflektoval panovníkův upřímný úmysl, ale rétoricky zdobný text pochází ze starší formulářové sbírky a byl použit i v jiných fundačních listinách. Eisenašský diplom vydal Karel ze své moci krále Říše římské a zaručil členům pražské akademické obce ochranu i na říšském území. Právě toto „trojjediné“ založení zavdalo příčinu k následným sporům. Církevní kruhy pokládaly za jedinou pravou fundaci tu papežskou, kterou naopak jiní považovali jen za „svolení“ ke skutečnému založení Karlem IV. A Eisenašský diplom se zdál ospravedlňovat tvrzení, že *alma mater Pragensis* byla nejstarší „německou“ univerzitou. Důležité je, že v Praze vzniklo kompletní obecné učení, jehož vrcholem byla fakulta bohoslovecká.

Fatální řešení kardinální otázky, zda toto obecné učení vděčí za svou existenci moci církevní či státní, se projevilo už na počátku 15. století a podstatně narušilo zdárný rozkvět školy. V roce 1409 Václav IV. nebývale zasáhl do akademické autonomie, když v Dekretu kutnohorském změnil poměr hlasů univerzitních národů a většina studentů a profesorů „nečeských“ národů Prahu opustila. Český národ zůstal fakticky osamocen, nadto se řada mistrů otevřeně přiklonila k reformnímu hnutí a právě jejich rozmáhající se kacírské názory vedly autority shromážděné na kostnickém koncilu k suspenzi pražské univerzity. Dekret *Revocatio studii Pragensis*, koncipovaný jako odvěta za univerzitní deklaraci o spasitelnosti, závaznosti a užitečnosti přijímání svátosti pod obojí způsobou, suspendoval veškerá práva a privilegia univerzity, zastavoval všechny akademické akty a zakazoval udílení gradů. Platnost dekretu nebyla zcela definitivní a dokument by pozbyl účinnosti, pokud by se potrestaná instituce zřekla

hereze, což se ovšem nestalo. Dekret byl vydán v roce 1417, ale přesné datum se nepodařilo doložit. Největší znalec právních dějin předhusitské univerzity Jiří Kejř soudil, že k tomu došlo nejspíš v létě či na podzim zmíněného roku. I kdyby se akademická obec dekretu vzepřela, stále zůstával jejím kancléřem pražský arcibiskup, de iure nejvyšší představitel obecného učení. Problém ale spočíval v tom, že zakladatelem univerzity, nebo jedním ze zakladatelů, byl držitel Svatopetrského stolce a nyní si jeho práva osoboval koncil! Zanedlouho však Martin V., sám v Kostnici zvolený, koncilní výnos potvrdil. Během husitské revoluce se univerzita na koncilní výnos i papežovu konfirmaci pramálo ohlížela, ačkoliv se sama ocitla, zejména ve dvacátých letech, na pokraji zániku a začala se probírat k životu až po roce 1429. Legát koncilu basilejského ještě v roce 1433 v Praze vyjádřil jasnou pochybnost o legitimitě obecného učení, ale naopak papež Mikuláš V. v roce 1447 univerzitní práva konfirmoval.

Pro bohosloveckou fakultu ovšem koncilní dekret z roku 1417 znamenal skutečný a definitivní konec de facto. Už o čtyři roky dříve, v souvislosti se spory o Husovo učení, byl počet mistrů na fakultě snížen na polovinu a akademická kariéra zbylých čtyř skončila s koncilním výnosem. Někdejší vyučujícím na pražské teologii byl například Husův bývalý přítel a později ideový odpůrce Štěpán Pálec, jenž se po svém kostnickém vystoupení uchýlil na krakovské univerzitě v Polsku. Zajímavý je osud jiného pražského mistra a světitelbiskupa Heřmana z Mindelheimu, jenž byl zajat v roce 1417 Čeněkem z Vartenberka, který ho donutil na svém hradě Lipnici vysvětit na kněze utrakvistické kandidáty. Tento nebyvalý čin připomíná i posměšná báseň z katolického prostředí: „Světili se na Lipnici, budú z nich kati i biřici“. Praha zůstala bez teologických studií až do poloviny 16. století. Na univerzitě, omezené ovšem jen na jedinou artistickou (tzn. filozofickou) fakultu, se sice sporadicky konaly nějaké bohoslovecké přednášky, mohli tam studovat a působit i katolíci, pokud by byli ochotni přísahat na kompaktáta.

V roce 1556 pozval Ferdinand I. v součinnosti s českou katolickou stranou, především špičkami šlechty a bohatého měšťanstva, k posílení a obnovení pravé víry do hlavního města Českého království jezuitu. Prvních dvanáct otců v čele s Belgičanem Ursmarem Goissonem vyslal do Prahy ještě nedlouho před svou smrtí sám zakladatel Tovaryšstva Ježíšova Ignác z Loyoly. Člen řádu Petr Canisius, nazývaný apoštolem Německa, doporučil už s předstihem uvedení jezuitů do českých zemí a zvolil za místo jejich působení dominikánský klášter u Sv. Klimenta na staroměstské straně Kamenného mostu. Klášter nebyl zcela opuštěn ani zdevastován, ale pobývali v něm pouze asi tři mniši, kteří se nyní museli vystěhovat. Možná i tato skutečnost byla (kromě věroučných rozdílů) jedním z podnětů k nevráživosti mezi pražskými jezuitami a dominikány. Od začátku se u Sv. Klimenta počítalo se zřízením škol, protože už v této době, de facto nedlouho po schválení řádu papežem roku 1540, si jezuité dobyli jako pedagogové vynikající renomé a skutečně začali v Praze nedlouho po svém příchodu vyučovat. Daný stav byl stvrzen v privilegiu Ferdinanda I. z 15. března 1562, kde se hovoří o vzniku nižších i vyšších studií,

tedy gymnázia a fakult filozofické i teologické. Vznikla tak jezuitská univerzita s právem veřejnosti a právem udílení veřejně platných gradů. Ferdinandův zakladatelský čin byl potvrzen privilegii Maxmiliána II. a Rudolfa II. a konečně roku 1616 císař a český král Matyáš výslovně povýšil tuto Ferdinandovu akademii na obecné učení. Hned po roce 1562 se rozběhla výuka i na teologii, ale pražské bohosloví nemělo před rokem 1618 často obsazené všechny katedry a muži toužící po doktorátu teologie, jako nejvyšší možné tehdejší učené hodnosti (dosahovalo se jí až po nejméně desetiletém studiu), se museli vydávat do Štýrského Hradce. Přesné počty studujících sice neznáme, ale víme, že mezi lety 1577–1602 bylo uděleno zhruba 150 bakalaurátů teologie a mezi profesory se objevili už i muži českého původu.

Do roku 1618 spolu soupeřily v Praze dvě vysoká učení – starobylé utrakvistické Karolinum a jezuitské Klementinum. Toto soupeření se odehrávalo v duchu prestižního zápolení, snahy získat co nejvíc zájemců o studium. Vše se skončilo po vypuknutí stavovského povstání roku 1618, kdy byli jezuité vyhnáni do exilu. Po Bílé hoře se situace obrátila. Jezuité se vrátili hned v listopadu a záhy znovu otevřeli své školy. Většina vznikajících rekatolizačních projektů počítala s tím, že v Čechách mohou napříště být jen školy katolické a rekatolizace měla začít u pražské univerzity provinilé dlouholetou herezí. O jejím osudu se nyní rozhodovalo převážně na panovnickém dvoře ve Vídni. Ferdinand II. spolu se svými rádci, mezi nimiž vynikal jeho zpovědník Vilém Lamormaini, rozhodl v roce 1622, že Karolinum převezmou jezuité, budou zde obnoveny fakulty lékařská a právnická a konečně vznikne opět kompletní čtyřfakultní univerzita, když se filozofie a teologie doplní z Klementina. Poté se rozhořel spor trvající více než 30 let, jehož aktéry byli příslušníci vítězné církve katolické a panovnické moci. Pražský arcibiskup kardinál Vojtěch Harrach se hlásil o svá dávná kancléřská práva, která jezuité hodlali přizpůsobit svým zvyklostem, do sporu se vložila kurie, Congregatio de Propaganda fide, a panovník se své iniciativy rozhodně nehodlal vzdát.

Definitivním vyřešením celého sporu byla univerzitní unie z roku 1654, kdy vznikla Univerzita Karlo-Ferdinandova (pod tímto názvem ostatně existovala až do roku 1920!). Karolinské fakulty právnická a lékařská byly s konečnou platností doplněny „dobře zřízenými“ jezuitskými fakultami teologickou a filozofickou z Klementina. Ačkoli tu panovník – Ferdinand III. – jako představitel světské moci dosáhl vítězství nad mocí duchovní, zjevně nikdo už neuvažoval o obnovení starodávné karolinské teologie zaniklé v předvečer husitské revoluce. Pražská bohoslovecká fakulta se po dlouhá léta 17. věku honosila tak významnou osobností, jako byl jezuita španělského původu Rodrigo Arriaga, přední představitel druhé scholastiky. Platilo prý tehdy pořekadlo: Pragam ire, Arriagam audire.

Po roce 1654 byla bohoslovecká fakulta nedílnou součástí alma mater Pragensis. Od osvícenských reforem sice ztratila své prvořadě postavení, ale ze svazku univerzity byla vyloučena až komunisty na počátku padesátých let 20. století.

Josef Poul
(1910–1990)

Jiří Skoblík

Zamýšlíme-li se nad životem a odkazem tak zasloužilého člověka, jakým byl P. Josef Poul, rektor kněžského semináře v Litoměřicích, který zemřel necelý rok po nadějném listopadu 89, je příležitost zamyslet se nad rolí rektora semináře jako takovou. V jeho rukou je zvažování způsobilosti kandidáta kněžství pro tuto významnou funkci v církvi. S tím souvisí i nepopulární kroky, kdy poznává nutnost vyloučit z další přípravy bohoslovce, i když ten je přesvědčen o své způsobilosti. Je to snad projev necitlivosti? Nikoliv, ale spravedlnosti, která poslouží i také vyloučenému. Co v ohledu této náročné funkce můžeme říci o knězi, na kterého vzpomínáme?

Od akademického roku 1966/67 byl jmenován rektorem jediného kněžského semináře v Litoměřicích. Po krátkém intermezzu Pražského jara vedl seminář do náročné doby normalizace. Ve funkci rektora působil do odchodu do důchodu v roce 1974. Během doby svého působení vychoval téměř jednu generaci kněží či pozdějších biskupů. Někteří působí dodnes. Ani v důchodu nezůstal nečinný. Chtěl zůstat k dispozici návštěvám a pracoval na různých překladech. Velmi důležitý byl jeho kontakt s bohoslovci, kněžími a věřícími. Ačkoliv s ním někteří nesohlasili v jeho způsobech výchovy, jednomyslný souhlas a obdiv je u vedoucího pastýře spíš podezřelý a nikterak jeho pověsti neuškodí, zejména jeho příkladné pravověrnosti. V jednom zachovaném svědectví se dovídáme, že Josef Poul byl jeden z příkladů v církvi, kdo realizoval slova Kristova: „Milosrdenství chci, a ne oběti.“ Věříme, že když ve svých osmdesáti letech předstoupil před Pána života i smrti, nalezl nebeské milosrdenství, které praktikoval v pozemské formě.

Giovanni Battista Bracelli, Postavy složené z trubek a sít, 1624 (The Metropolitan Museum of Art, New York)

